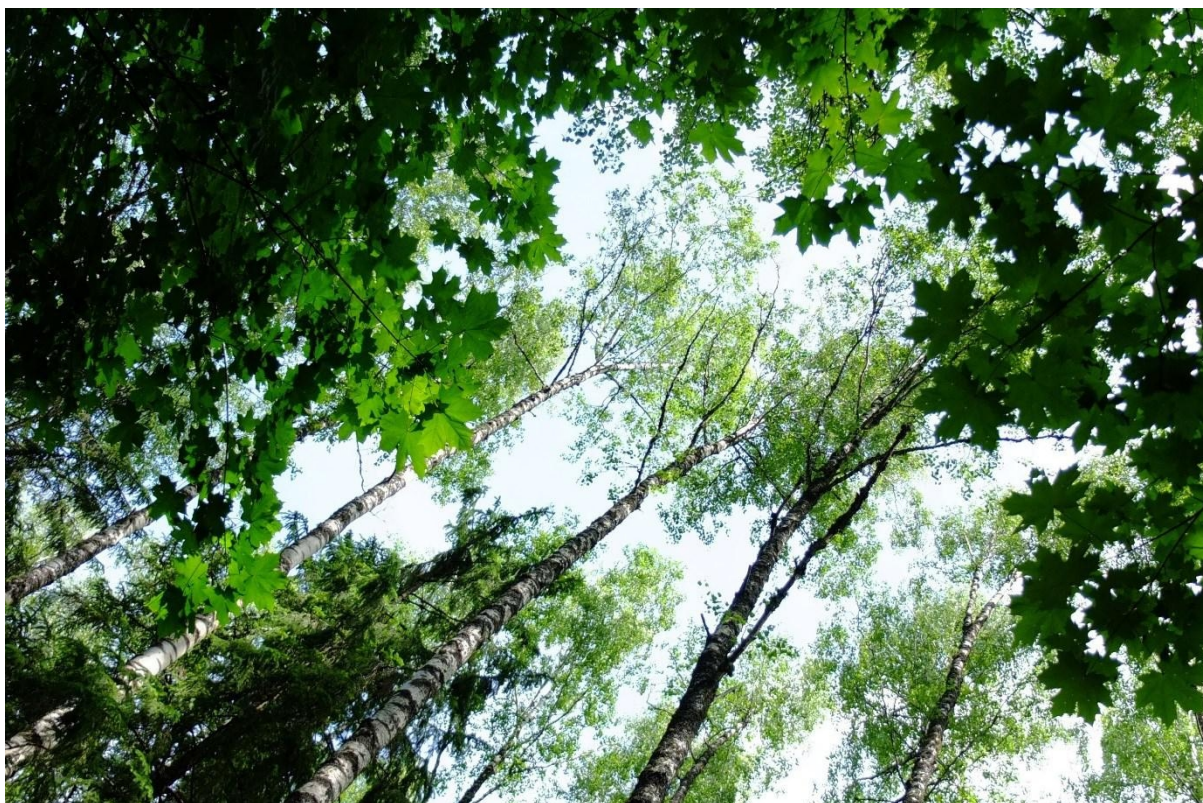

Kümne keskkonnaühenduse
poliitikasootused 2019. a
Riigikogu valimisteks

Juuni 2018

Visioon

Et saada jõukaks ja stabiilseks riigiks, on Eestil vaja muutuda infoühiskonnaks, mitte jääda riigina kinni toorainesõltuvusse. Keskendumine loodusvarade üha suuremale kasutamisele on lühinägelik ning ei ole pikemas perspektiivis jätkusuutlik arengusuund.

Majanduskasvu mootoriteks peaksid olema eelkõige panustamine haridusse, teadusse ja innovatiivsuse arengusse, uutesse tehnilistesse lahendustesse ja tööviljakuse kasvu. Eesti eeliseks on väiksus, nutikus ja võimekus kasutada paindlikke ning uuenduslikke lahendusi nii majanduses kui keskkonnakaitses.

Keskkonnaühendustena oleme kaardistanud viis suuremat teemavaldkonda, milles tehtavad otsused on lähiaastatel kõige olulisemad: kliimamuutus ja energeetika, säästev metsandus, elurikkuse hoidmine maaomanike ja riigi koostöös, õiglased keskkonnatasud, ning suurinvesteeringute nutikas planeerimine.

Kliimamuutus ja energeetika

2015. a Pariisi kliimaleppes leppisid riikide valitsused kokku, et ülemaailmset keskmise temperatuuri tõusu tuleb hoida tublisti alla 2°C. Paljud Euroopa riigid on andnud lubaduse loobuda fossiilenergia kasutamisest aastaks 2030 või varem ning viia aastaks 2050 süsinikuheide nullini. Eesti on olnud teistest tagasihoidlikum ning seadnud eesmärgiks vähendada aastaks 2050 kasvuhooonegaaside heidet 80%. See ei ole Pariisi leppe eesmärkide täitmiseks kindlasti piisav. Eesti kliimaeesmärgid peavad olema ambitsioonikamad ning vaja on selgemat plaani, kuidas Eesti süsinikuheidet vähendada.

Esiteks, Eesti energeetika peab vabanema põlevkivisõltuvusest. Põlevkivienergeetika sektor on üks suurimaid loodusvarade tarbijaid ja keskkonna saastajaid ning CO₂ emissiooni allikaid Eestis. Eesti süsinikujalajälg on üks maailma suuremaid (OECD riikidest on Eesti majandus kõige süsinikumahukam) ning põlevkivi kaevandamise ja töötlemise mõjud hiiglasliku ulatusega. Põlevkivisektori mõjud jäävad alles ka siis, kui toota sellest otsepõletamise asemel põlevkiviõli - ka süsinikuheide jääb süsinikuheiteks, isegi kui see ei toimu Eestis, arvestamata jätkuvaid looduskahjusid (maakasutus, veekasutus, jäätmed).

Põlevkivienergeetikast väljumine eeldab toimivaid lahendusi: Ida-Virumaa regiooni tuleb leida uusi tööhõivet pakkuvaid majandusharusid. Mõistlik on selleks ära kasutada Euroopa Liidu toetusprogramme, mis on mõeldud eeskätt õiglasele üleminekule (Just Transition) kaasaaitamiseks. Teiseks oluliseks küsimuseks on põlevkivienergeetika alternatiivid: Eestil tuleb lahendada keeruline väljakutse, kuidas minna üle taastuvenergiale nii, et elurikkus liigselt ei kannataks. Mõistlik on kombineerida erinevaid alternatiive – tuuleenergia, päikeseenergia, biomass – viisil, mis tagab elurikkuse säilimise metsades, märgaladel ja meres.

Ettepanekud

Eesti peab olema kliimaeesmärkides ambitsioonikas:

- Võtta pikaajaliseks eesmärgiks, et aastaks 2050 on Eesti süsinikuheide viidud nullini, ning kavandada ja rakendada selleks konkreetseid meetmeid.

Lahendada üleminek põlevkivilt muudele energiatootmise viisidele:

- Loobuda hiljemalt aastaks 2030 põlevkivienergeetikast ning alustada koheselt tegevusplaani koostamist, mis näeks ette sammud ja ajakava täielikult taastuvenergiale üleminekuks, käsitledes ühtlasi ka Ida-Viru piirkonna tulevikutsenaariume ja lahendusi tööhõiveks.¹

¹ Vastav ettepanek on Riigikogusse rahvaalgatusena esitatud ning oli keskkonnakomisjonis 5. juunil arutusel.

- Hoiduda põlevkivitööstuse laiendamisest: sulgeda aastaks 2030 vanad katlad ning mitte lubada uute õlitehaste rajamist.
- Olla valmis Auvere jaama sulgemiseks juba 2030 perspektiivis, kuna oluliselt suurenenud CO2 kvoodi hindu arvestades on jaama pikaajaline käigus hoidmine majanduslikult kahjulik.
- Kehtestada õiglased ressursitasud ja keskkonnatasud, mis arvestaksid põlevkivisektori väliskuluga. Kasutada ressursitasusid mh põlevkivisektori sulgemisega kaasnevate mõjude maandamiseks ja leevendamiseks Ida-Virumaal.

Leida keskkonnahoidlikud lahendused taastuenergia tootmiseks:

- Koostada nii maismaad kui ka merealasad käsitlev taastuenergia kava, mis võtab arvesse ruumilisi võimalusi. Kava peab analüüsima kõigi taastuenergeetika liikide - tuuleenergia, biomassi kasutamine jm - ressursside potentsiaali ja kasutuselevõttu ruumiliselt, arvestades keskkonnakaitselisi piiranguid.
- Puidu kui biomassi kasutamist energeetikas saab arvestada taastuenergiana ainult mahus, milles puit on Eestist säästlikult varutav.
- Loobuda plaanidest puidust elektri tootmiseks madala efektiivsusega jaamades, sh Auvere jaamas.
- Kasutada energia tootmiseks muuhulgas põllumajandusmaal, sh. kaitsealustel poollooduslikel kooslustel kasvavat biomassi, mille eemaldamine on vajalik koosluste või maastiku hooldamiseks (nii nagu seda juba tehakse näiteks Lihulas).
- Seada taastuenergia kasutamise ja energiatõhususe määrad kriteeriumiteks riigi- ja kohalike omavalitsuste asutuste hangetes.

Eesti võimalus säästva metsanduse teerajajana

Metsamaa moodustab Eesti maismaast üle poole. Metsandussektor on oluline riigi tuluallikas ja tööandja tuhandetele inimestele. Samal ajal on mets elupaigaks peaaegu 20 000 taime-, looma ja seeneliigile, metsad hoiavad ja parandavad inimeste elukeskkonda ja tervist, metsad säilitavad puudetagavaras ja mullas süsinikku, pidurdades nõnda kliimasoojenemise hoogu.

Metsa ei saa mõõta ja hinnata puidu koguse põhjal. Eesti tippökoloogide hinnangul on raiemaht tasemel, mis metsade vanuselise struktuuri muutuste kaudu ohustab elurikkust ja võib ohustada teisi metsade ökoloogilisi funktsioone. Praeguste lageraietüüpide juures lõpevad küpsed tulundusmetsad juba lähematel aastakümnetel otsa. Väheneb ka metsadesse seotud süsinikuvaru (selle säilitamiseks peaks aastane raiemaht olema 8,4 miljonit tihumeetrit aastas või veelgi väiksem).

Selleks, et Eestist saaks säästva metsanduse teerajaja, tuleb püüelda metsanduse poole, mis hoiab ja kasvatab Eesti ning maailma elurikkust, panustab kliimamuutuse ärahoidmisele kasvatades arvestatavalt metsades seotud süsinikuvaru, hoiab puhta veekogude vee, pakub inimestele tasuvat tööd ja eneseteostuse võimalusi ning aitab hoida nende tervist, elukvaliteeti ja kodutunnet.

Ettepanekud

Metsa elurikkuse hoidmiseks on vaja konkreetseid tegusid:

- Tuleb peatada vanade loodusmetsade hävimine. Vanad loodusmetsad tuleb vääriselupaikade inventuuride käigus üles leida nii riigi- kui eramaal ning tagada nende säilimine
- Keelata kaitsealade piiranguvööndites ja hoiualadel lageraietüüpe ning majandada sealseid metsi püsimeetsana.
- Laiendada kevadsuvis raierahu lisaks riigimetsadele ka erametsadesse ning määrata üldise raierahu perioodiks majandusmetsades 15. aprill kuni 15. juuli.
- Eramaaal on vajalik looduskaitsepiirangud kompenseerida.

Intensiivne metsamajandamine ei tohi toimuda kogukondade arvelt ega avaliku raha toel:

- Taastada asulate ja hoonete lähedaste metsade kaitse ja püsimeetsana majandamine.
- Planeerida riigimetsade majandamist ruumiliselt, et vältida metsamaastike killustumist ning vähendada suurte lageraiete keskkonnamõju.
- Ümber hinnata riigimetsa funktsioon – põhieesmärgiks peab olema metsade sotsiaalsete, kultuuriliste ja loodusväärtuste hoidmine.
- Oluliselt vähendada avaliku raha kasutamist metsamajanduse intensiivistamiseks (teede ja kraavide rajamiseks).
- Metsateatise menetlusse tuleb kaasata piirinaabrid.

Metsa raiemaht peab olema jätkusuutlik:

- Tagada selgus ja läbipaistvus oluliste metsastatistika näitajate osas nagu näiteks puidu kogujuurdekasv, kogutagavara ja aastased raiemahud, vajadusel kaasata andmete usaldusväärsuse kontrollimiseks välisekspertide hinnanguid. Usaldusväärsetele andmetele toetudes tuleb uuesti välja arvutada iga-aastased raiemahtude tasemed, mis ei vähendaks vanades metsades seotud süsinikuvaru ega põhjustaks elurikkuse vähenemist.
- Järgida ühtlase kasutuse printsiipi - hoida raiemahte pikaajaliselt ühtlasel säästlikul tasemel (sh puuliikide lõikes), selleks luua toimiv süsteem raiemahtude kontrolli alla hoidmiseks. Vajadusel muuta metsaõigusnorme rangemaks - piirata lageraielade suurust, tõsta kuuse, männi, kase ja haava raievanuseid.
- Enne, kui ei ole ühiskondlikku kokkulepet metsade kasutamise osas saavutatud, ei tohi riik kaasa aidata suure puidutarbega tööstuse investeeringutele.

Elurikkuse hoidmine riigi ja maaomanike ning maakasutajate koostöös

Elurikkuse hoidmiseks on vaja nii riigi kui maaomanike ja maakasutajate tegevust ja koostööd - seda nii looduse aktiivsel kaitsmisel kui looduskasutuse keskkonnamõju vähendamiseks.

Looduskaitse toimib paremini, kui maaomanikud ja maakasutajad osalevad kaitsealade tegevuste planeerimises ning kohaliku teadmiste väärtustatakse. Ametnikel on aga vaja aega, oskusi ja teadmisi, et inimestega läbi rääkida, neid kaasata, konsensust leida, omavahel infot ja häid praktikaid jagada. Eestis on vaja võtta looduskaitsele kasutusele paindlikumad ja inimsõbralikumad juhtimisviisid. Selleks peab looduskaitse olema riiklikul tasandil oluline prioriteet, millesse tuleb panustada piisavalt vahendeid.

Kaitsemeetmete rakendamiseks on vajalik piisav rahaline toetus, mis ei kaoks bürokraatiabarjääri taha. Kaitsealadel vajalike tegevuste elluviijad peavad tundma, et riik väärtustab neid partnerina. Poollooduslike koosluste hooldamiseks peaksid saama võimaluse eelkõige maaomanikud ise või kohalikud inimesed; selleks tuleb toetuste taotlemine muuta lihtsamaks ning selle lähtekohaks peab olema eelkõige koosluste kaitse, mitte bürokraatlike nõuete täitmine.

Samal ajal tuleb tagada, et maaomanikele makstavad põllumajandustoetused keskkonda ei kahjustaks. Praegune põllumajanduspoliitika on mõjunud tavapõllumaadel ning isegi keskkonnasõbraliku majandamise toetusega maadel elurikkusele laastavalt, samuti kaasneb suuremate põllumajandustoetustega suurem saastamine. Põllumajanduspoliitika peab muutuma põllumajandustootjate (toetust saab see, kes vähem saastab) ja teiste maaelanike suhtes õiglaseks, keskkonda säästvaks ning tervislikku toidutootmist soosivaks.

Ettepanekud

- kaasata aktiivselt kohalikke kogukondi kaitsealade haldamisse: ametkondade ja kohalike elanike vahel tuleb teha pidevat koostööd ning selleks tuleb ametnikele anda piisavalt ressursse;
- tagada eramaadel looduskaitseliste piirangute võrdne kompenseerimine sõltumata sellest, kas piirangud on kehtestatud Natura 2000 võrgustiku aladel või väljaspool seda;
- korrigeerida poollooduslike koosluste hooldamise toetusmäärasid, vähendada renditasusid ja maamaksu ning bürokraatiat maade hooldusesse võtmisel;
- poollooduslike koosluste taastamise ja hooldamise investeeringumeetmete väljatöötamise kaasata (senisest oluliselt enam) koosluste hooldajaid ja teadlastest eksperte;
- siduda põllumajandustoetused meetmetega, mis tagavad avalike hüvede, sh mullaviljakuse ja süsinikuvarude säilimise või viivad nende parandamisele; kärpida suure negatiivse keskkonnamõjuga otsetoetusi.

Õiglased ja eesmärgipärased keskkonnatasud

Keskkonnatasude süsteem peab arvestama keskkonnakasutuse väliskuludega ning olema piisavalt motiveeriv, et suunata ettevõtjaid kõige loodussäästlikumaid tehnoloogiaid kasutama. Keskkonnatasusid tuleks kasutada selleks, et riik saaks tagada keskkonnakaitse jaoks piisavalt vahendeid ning toetada investeeringutega rohelisele majandusele üleminekut.

Valitsuses ettevalmistatud põlevkivitasude süsteemi muudatus ei arvesta põlevkivi kaevandamise ja tootmise väliskuludega. Põlevkivitootjatele maksusoodustuste tegemine ei aita põlevkivi kaevandamist ja kasutamist efektiivsemaks muuta ega selle keskkonnamõju vähendada.

Ettepanekud:

- Viia kiiremas korras lõpuni keskkonnatasude reform, mis arvestaks keskkonnakasutuse välismõjudega. Saastetasude määrad tuleb seada sõltuvusse väliskuludest.
- Enne keskkonnakasutuse väliskulude väljaselgitamist ning keskkonnatasude reformi lõpuleviimist taastada enne 2015. a juulit kehtinud kaevandamisõiguse tasu määrad ning lõpetada keskkonnatasude seaduse kiirkorras muutmise algatused.
- Keskkonnatasude jagamine läbi Keskkonnainvesteeringute Keskuse tuleb ümber vaadata. Selleks on vaja eelnevat analüüsi senise süsteemi nõrkade kohtade, samuti võimalike lahenduste ning muudatuste mõjude kohta.

Suurte investeeringute planeerimine

Suurte taristuobjektide rajamine peab olema paremini läbi mõeldud. Üksnes idee ja raha olemasolu ei saa olla põhjuseks megaprojektide toetamiseks riigi poolt, kui pikas perspektiivis on projektid jätkusuutmatud. Lühinägelikeks otsusteks on olnud näiteks Mäo liiklussõlme rajamine, Tallinn-Tartu maantee neljarealiseks ehitamine, Rail Balticu rajamise plaan.

Inim- ja finantsressursside raiskamise vähendamiseks tuleb lõpetada kord juba arendamiseks mittekõlblikeks tunnistatud taristuprojektide (nt Suure väina sild) korduvkäivitamine lähtuvalt uute poliitiliste jõudude ilmaletulekust või võimalike investorite huvi vaheldumisest.

Suurarendustega kaasas käiv keskkonnakahju ja sotsiaalmajanduslik kahju ei ole kujuteldavad, vaid need on reaalsed rahas mõõdetavad kahjud riigile ja maksumaksjatele. Projektide tasuvuse hindamisel tuleb ka need kulud arvesse võtta. Suurarenduste kavandamisel peavad keskkonkaalutlused olema laual kõige

varasemas etapis. Otsus, kas üleüldse on mõistlik projektiga alustada, peab arvestama keskkonnakaitselisi piiranguid, olgu selleks kaitsealad või ressursikasutuse (sh maavara kaevandamise) võimalik mõju elurikkusele.

Ettepanekud

- Uute suurarenduste planeerimisel tuleb varases etapis hinnata projektidest tulenevat pikaajalist kasu ja kahju, võttes arvesse nii majanduslikku, sotsiaalset ja kultuurilist mõju kui keskkonnamõju, eriti elusloodusele.
- Loobuda tuleb jätkusuutmatutest, mõõdutundetult suure loodusvarade kasutusega ja halvasti planeeritud projektidest nagu:
 - Suurele väinale silla rajamine
 - Est-For puidurafineerimistehas
 - Kõigi peamiste põhimaanteedel neljarealiseks ehitamine, sageli piisab paigutistest 3-realistest ümbersõidulõikudest
 - Uute põlevkiviõlitehaste rajamine

Soovitustega on ühinenud:

Eestimaa Looduse Fond

Eesti Ornitoloogiaühing

Eesti Roheline Liikumine

Balti Keskkonnafoorum

Eesti Üliõpilaste Keskkonnakaitse Ühing "Sorex"

Läänerannik

Nõmme Tee Selts

Pärandkoosluste Kaitse Ühing

Tartu Üliõpilaste Looduskaitsering

Keskkonnaõiguse Keskus.